

1982

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

VIII

Lars Wallin

SAMMANSATTA TECKEN I SVENSKA TECKENSPRÅKET

*Stockholms Universitet
Institutionen för Lingvistik*

**Redaktörer: Inger Ahlgren
Brita Bergman**

INNEHALLSFÖRTECKNING

	Sid
Inledning	1
Sammansättningsens längd	4
Förledet	8
Efterledet	15
Ytterligare kännetecken hos sammansatta teckenformer	16
Sammansättningsens historiska utveckling	18
Tabell 1: Svenskpåverkade teckensammansättningar	24
Tabell 2: Genuina teckensammansättningar	25
Litteraturförteckning	27

Teckendemonstration: Mats Jonsson

Lars Wallin

Fotograf:

Johan Fogelquist

FÖRORD

Detta arbete har utförts inom projektet Dövas teckenspråk, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond (RJF 79/206). Projektledaren Brita Bergman har varit min handledare. Jag vill tacka henne för stöd och uppmuntran.

Arbetet presenterades i en första version vid det andra internationella teckenspråksforskarmötet i Bristol sommaren 1981. Det föredraget är publicerat i Kyle, J & Woll, B (eds.): Language in Sign: An International Perspective on Sign Language. Croom Helm Ltd, London, 1982.

Dessa skola utföras så raskt och sammanhängande som möjligt. Ofta förekommer att vissa delar af delarna därvid bortfalla, synnerligast slutet på de första tecknen i sammansättningen.

Oskar Österberg

INLEDNING

År 1916 utgavs Sveriges första teckenbok "Teckenspråket". Författaren, Oskar Österberg, var själv döv och hade gått på dövskolan i Stockholm, Manillaskolan. Han sammanställde boken inte enbart för att ge hörande möjlighet att lära sig teckenspråk utan hade även "i sikte att den skulle kunna vara till nytta för sådana dövstumma som förut kunna teckenspråket, nämligen på så sätt att de genom densamma skulle kunna skaffa sig bättre insikt i svenska språket" (Österberg, 1916, sid 11). Tecknen i boken är beskrivna dels med fotografier med tillhörande texter och dels bara med texter. Det finns även en lista med svenska ord till vilka Österberg gav motsvarande tecken.

Den undersökning som redovisas i det följande har sin utgångspunkt i de tecken som beskrivs av Österberg. Avsikten var först att studera teckenformernas historiska utveckling. För att underlätta jämförelsen mellan de äldre teckenformerna sådana de beskrivs i "Teckenspråket" och tecknen som de används idag, transkriberades bokens samtliga tecken med en något modifierad form av ett skriftsystem som ursprungligen konstruerats för tecknad svenska (redovisat i t.ex. Bergman, 1977). Under transkriptionsarbetet upptäckte jag bl.a. att ord, som idag översätts med ett tecken, i boken översattes eller omskrevs med flera tecken. T.ex. ordet pension översätts av Österberg med tecknen GAMMAL VILA PENGAR HÄMTA (fig 1 a-d sid 2). Idag tecknar man 'pension' med samma handform som tecknet HÄMTA men med kort upprepad rörelse (fig 1e sid 3). 'Familj' tecknades förr MAN KVINNA GIFT BARN TILLSAMMANS. Dagens teckenform däremot liknar det sistnämnda tecknet TILLSAMMANS men med kort upprepad

Fig 1a   GÅMMAL
(Fingrarna spelar)

Fig 1b   VILA

Fig 1c   PENGAR

Fig 1d   HÅMTA
(Tummen och pek fingret knytes
under rörelsen inåt)

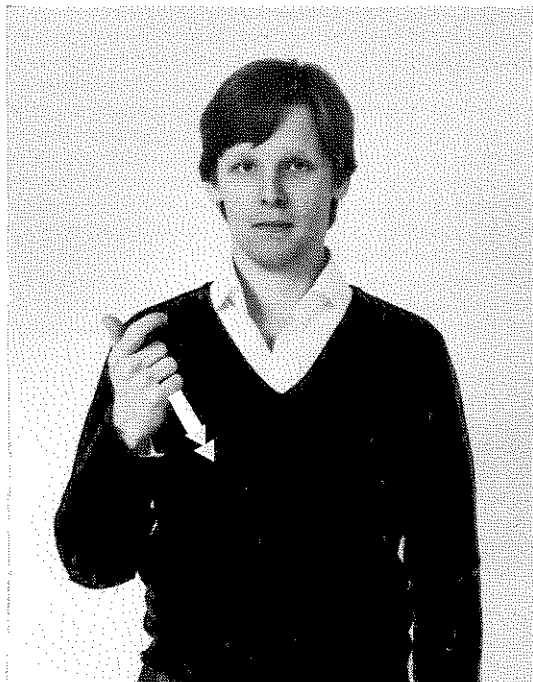

Fig 1e   PENSION
(Tummen och pekfingret knytes
under rörelsen nedåt)

rörelse. Jag upptäckte också att tecken som idag betraktas som enkla tecken, hos Österberg beskrevs som sammansatta tecken. Förr tecknade man 'hotell' med sammansättningen BO/SKYLT^{*)}. Idag utförs det vanligtvis som ett enkelt tecken som liknar det sistnämnda, SKYLT! Alla sammansättningar i boken har dock inte blivit enkla tecken utan en del är fortfarande idag sammansatta tecken. Dessa iakttagelser ledde till att undersökningen (istället för historiska utvecklingen) kom att inriktas på vad som utmärker en teckensammansättning och i viss mån vilka förändringar som skett i dess form.

---

*) TECKEN   ord skrivna med versaler är namn på tecken.
'betydelse'   ord omgivna av enkla anföringstecken anger ett teckens betydelse.
BLÅ/BÄR   teckennamn förenade med ett snedstreck anger att tecknet är sammansatt.

SAMMANSÄTTNINGENS LÅNGD

Sammansättningar i svenska språket bildas genom att två ord sätts samman till ett nytt ord, t.ex. gråsten som är bildat av grå och sten, dövlararutbildning av dövlarare (som i sin tur är ett sammansatt ord) och utbildning. Sammansättningarna markeras som ord genom en speciell intonation (grav accent eller accent 2). Det är alltså genom uttalet som vi kan skilja sammansatta ord från fraser där samma ord ingår: gråsten från grå sten och dövlarare från döv lärare.

Hos teckenspråket förenas vanligtvis två enkla tecken till ett sammansatt tecken. Endast undantagsvis är något av leden själv en sammansättning. Teckensammansättningar är till sitt ursprung av två typer. Den ena är översättningslån från svenska sammansatta ord, som t.ex. TECKNA/SPRAK ('teckenspråk'), SJUK/HUS, ORD/BOK. Fler exempel finns i tabell 1 (sid 24). Den andra typen är de genuina teckensammansättningarna bland vilka finns TANKA/DJUP ('begåvad'), KAFFE/SKYLT ('kafé'), PAPPA/MAMMA ('föräldrar'). Fler exempel finns i tabell 2 (sid 25).

För både de svenskpåverkade och de genuina sammansättningarna gäller att det är sättet på vilket de utförs som markerar att de två tecknen tillsammans utgör ett sammansatt tecken och inte en fras. Det är alltså skillnad (i utförandet) mellan tecknet TANKA/DJUP ('begåvad') och frasen TANKA DJUP ('tänka djupt'). Det är främst genom förändringar i det första tecknet, förledet, som vi identifierar den sammansatta formen. Dessa förändringar leder till en kraftig tidsmässig reduktion av förledet som gör att det utförs på betydligt kortare tid än motsvarande enkla tecken. Detta för sammansättningen utmärkande drag, liksom flera andra som redovisas i det följande, beskrivs ingående av Klima och Bellugi (1979) med exempel från det amerikanska teckenspråket.

För att mer i detalj kunna studera sammansatta teckens utförande och för att jämföra med fraser bestående av tecken som ingår i sammansättningarna gjorde jag videoupptagningar (med 6 döva). Förutom själva sammansättningen tecknade informanterna en fras som kunde bildas av de i sammansättningen ingående tecknen liksom också förledet som enkelt tecken. I figur 2 a-c (sid 6) avbildas ett sådant exempel bestående av a) det enkla tecknet TÄNKA, b) motsvarande fras TÄNKA DJUP ('tänka djupt') och c) sammansättningen TÄNKA/DJUP ('begåvad'). Med hjälp av den timer som spelats in samtidigt med teckenexemplen mättes sedan durationen på TÄNKA i de tre olika förekomsterna. Dessutom mättes tiden för hela frasen TÄNKA DJUP och hela sammansättningen TÄNKA/DJUP ('begåvad').

TABELL A

Informant nr	I	II	III	IV	V	VI	VII
<u>TÄNKA</u>	48	70	76	28	96	30	38
<u>TÄNKA DJUP</u>	24	28	20	6	8	6	8
<u>TÄNKA/DJUP</u>	16	10	16	2	6	4	4
<u>TÄNKA DJUP</u>	112	76	118	52	126	60	58
<u>TÄNKA/DJUP</u>	52	52	112	36	64	40	50

Siffrorna i tabellen är tid i hundradelssekund. Tiden avser de understrukna enheterna.

Informant nr I, som får tjäna som typexempel, utför TÄNKA ensamt på 0.48 sek, TÄNKA i frasen på 0.24 sek och i sammansättningen på 0.16 sek. Det visar alltså att TÄNKA som förled har kortare duration än de två andra förekomsterna av TÄNKA. Hela frasen TÄNKA DJUP utförs på 1.12 sek och hela sammansättningen TÄNKA/DJUP på 0.52 sek. Sammansättningen är betydligt kortare än frasen.

Som man kan utläsa av tabellen så varierar tiderna mellan in-

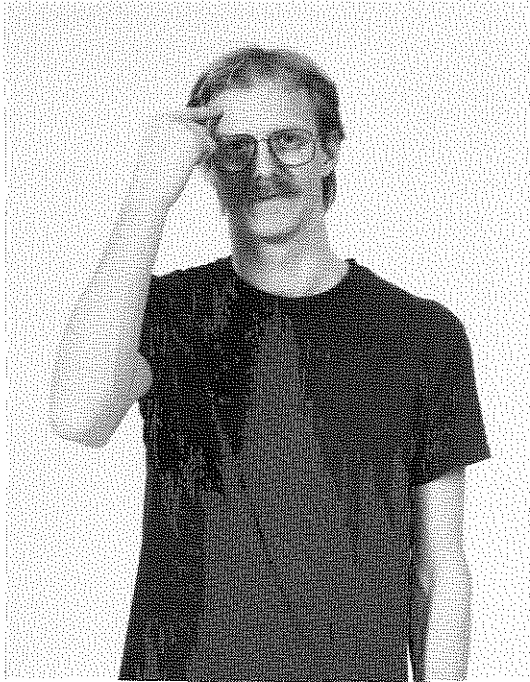

Fig 2a TÄNKA

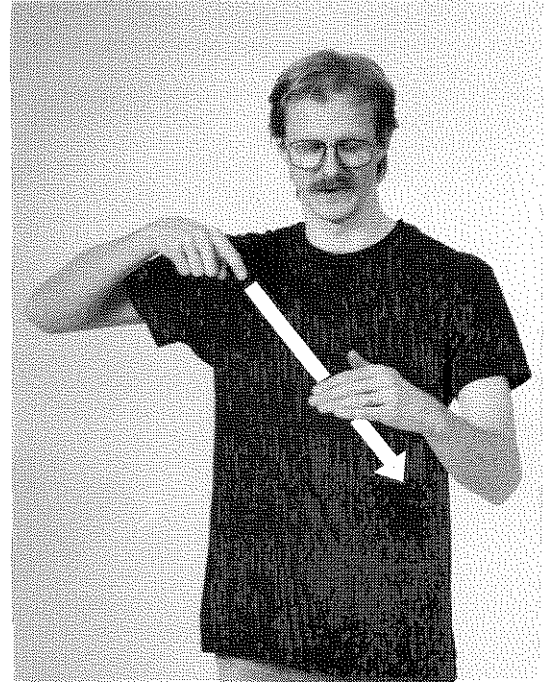

Fig 2b DJUP
Tillsammans med fig 2a bildas
frasen TÄNKA DJUP

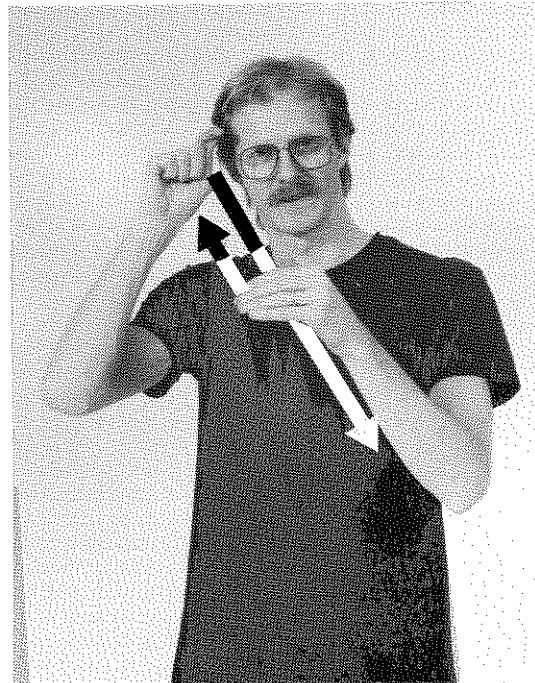

Fig 2c TÄNKA/DJUP ('begåvad')

formanterna, men det framgår ändå att TÄNKA som förled är kortast och att sammansättningen genomgående utförs på kortare tid än motsvarande fras. Sammansättningens längd närmar sig i de flesta fallen det enkla tecknets längd, vilket också understryker att sammansättningen ska uppfattas som en helhet, som ett tecken.

Klima och Bellugi (1979) visar att ett teckens position i en sammansättning avgör graden av reduktion. För att se om detta gäller även för svenska teckenspråket gjordes också mätningar på olika sammansättningar där samma tecken förekom både som förled och som efterled. Ett sådant teckenexempel är LEKA som är förled i LEKA/SAND ('Leksand') och LEKA/PLATS ('lekplats'), och efterled i ÖVA/LEKA ('övningslek') och BARN/LEKA ('barnlek'). Resultatet framgår av tabell B.

TABELL B

Informant nr	I	II	III	IV	V	VI	VII
<u>LEKA/SAND</u>	22	34	38	14	8	6	24
<u>LEKA/PLATS</u>	24	34	32	12	10	8	34
<u>ÖVA/LEKA</u>	36	36	64	34	20	30	40
<u>BARN/LEKA</u>	32	34	68	32	24	34	46

Siffrorna i tabellen är tid i hundraodelssekund. Tiden avser de understrukna enheterna.

Om vi tittar på samma informant, nr I, så ser vi att tecknet LEKA som förled utförs på 0.22 sek respektive 0.24 sek och som efterled på 0.36 sek och 0.32 sek. Trots variationen mellan informanterna visar tabellen att förledet genomgående har kortare duration än efterledet. Detta stämmer alltså väl överens med undersökningen av sammansättningar i amerikanska teckenspråket.

FÖRLEDET

Reduktionen av förledet i ett sammansatt tecken är ett resultat av förändringar i vad Bergman (1977) kallar tecknets tre aspekter: artikulator, artikulation och artikulationsställe. Med enkel artikulator avses den hand som är aktiv under teckenutförandet. Dubbel artikulator har tecken där båda händerna har samma handform och agerar likartat. Artikulatoren antar olika handformer (såsom flat hand, knuten hand, pekfingerhand) och dessutom intar den olika attityder, dvs den kan hållas på olika sätt i förhållande till den tecknandes kropp. Artikulationen är rörelsen, agerandet, som utgörs av olika rörelsearter (vrids, cirkular), riktningar (fram, höger) eller interaktionsarter (växelvis). Även enbart kontakt (utan rörelse) förekommer. Artikulationsställe är det läge i vilket artikulatoren utför rörelsen. Det kan vara någon kroppsdel (pannan, bröstet) eller det neutrala artikulationsstället framför kroppen. I tecken med enkel artikulator kan även den andra handen fungera som artikulationsställe.

Hos artikulatoren förändras handformens utseende. Det sker genom assimilation som är regressiv. Detta betyder att handformen hos efterledets artikulator påverkar förledets handform så att dess utseende blir likartat efterledets. Handformen hos det enkla tecknet SÅGA, pekfingeret, har ändrat utseende till flat hand när det står som förled i sammansättningen SÅGA/TILLBAKA ('svara'). Det är samma handform som hos efterledet TILLBAKA. Samma typ av förändring har skett i RÖD/KAM-PÅ-HJASSAN ('tupp') (fig 3 c-d sid 9). Pekfingeret i det enkla tecknet RÖD (fig 3a) har assimilerats i förledet till knuten handform med pek- och långfingeret samt tummen raka, dvs handformen från KAM-PÅ-HJASSAN (fig 3b). Pekfingeret i sammansättningen DÖV/STUM ('döv') (fig 4 a-b sid 10) har omvandlats till knuten hand med böjt pekfinger och tumme när den i sin tur är förled i DÖV/STUM//FÖRENING ('dövförening') (fig 4 d-e sid 11), alltså den handform som FÖRENING (fig

Fig 3a RÖD

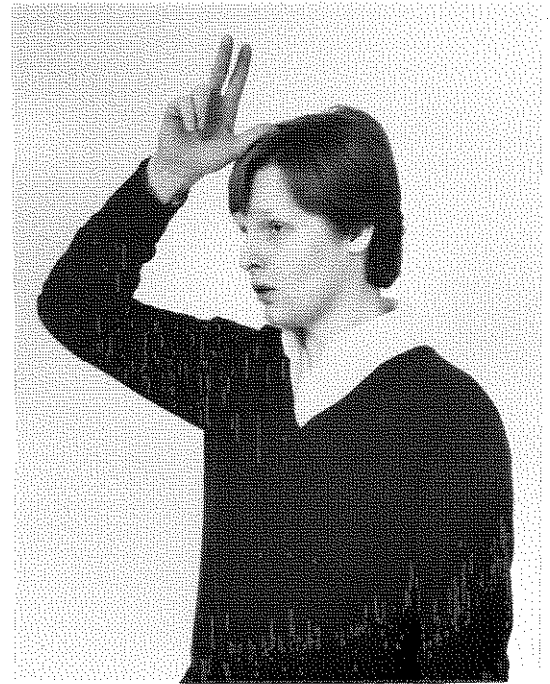

Fig 3b KAM-PÅ-HJÄSSAN

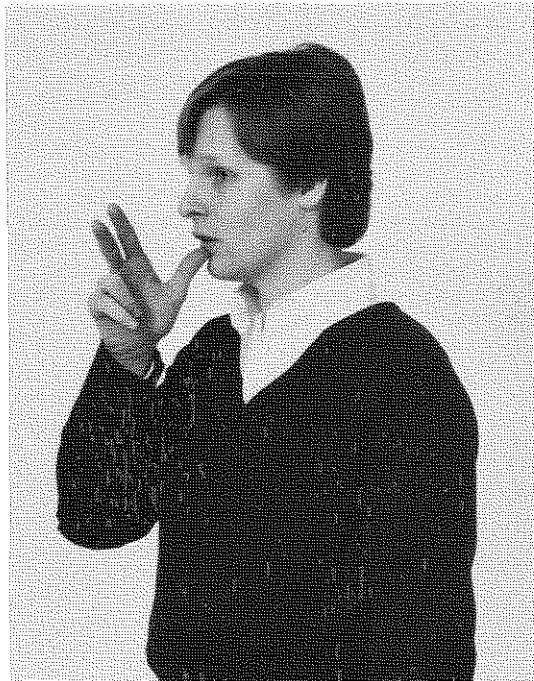

Fig 3c RÖD/_____ ('tupp')

Fig 3d _____/KAM-PÅ-HJÄSSAN ('tupp')

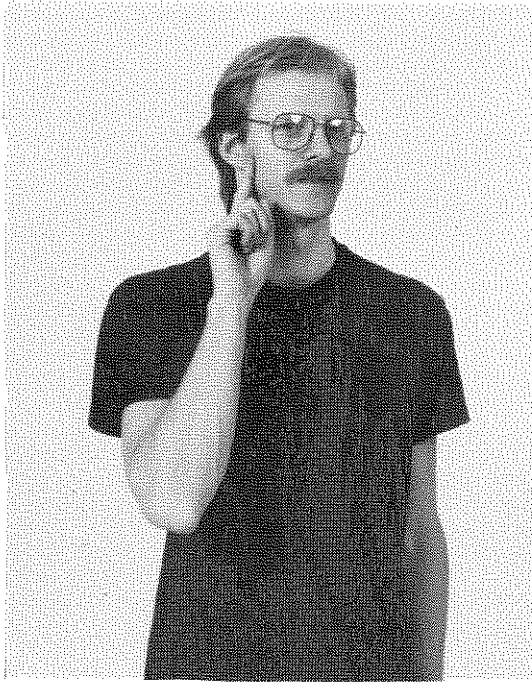

Fig 4a ... DÖV/_____ ('döv')

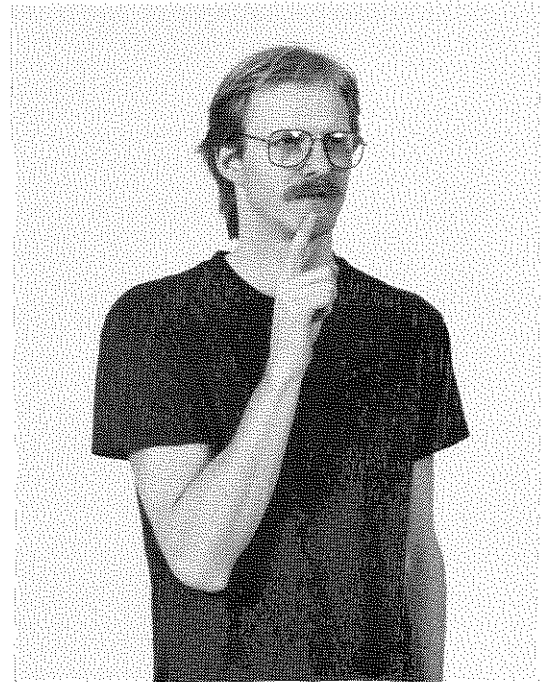

Fig 4b _____/STUM ('döv')

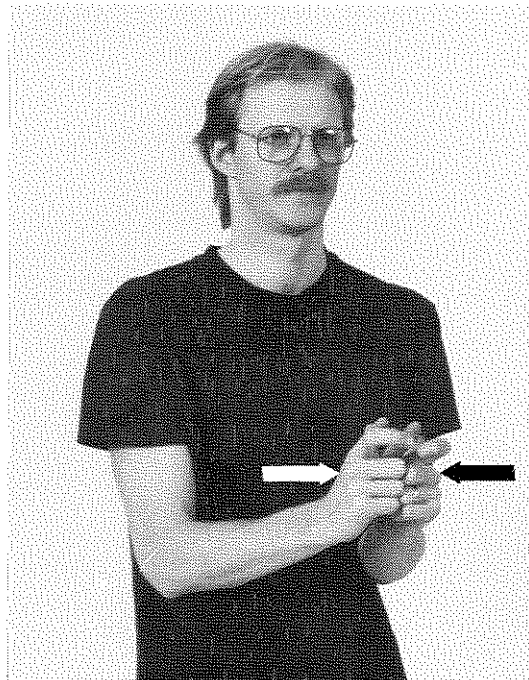

Fig 4c FÖRENING

Fig 4d DÖV/STUM//
('dövförening')

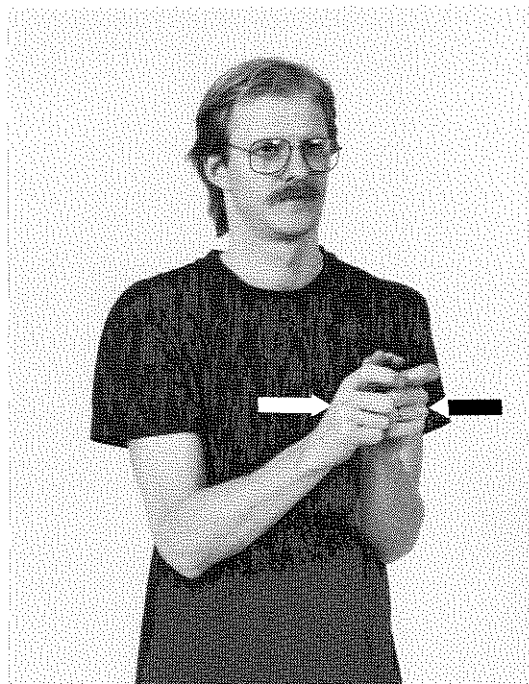

Fig 4e //FÖRENING
('dövförening')

4c sid 10) har. Sådana assimilationer har även skett hos tecken som SE/BORTA ('försvinna'), SE/LÄNA ('imitera'), KALL/KNUTNA-HÄNDER-SLAR-MOT-VARANDRA ('vinter').

Inte bara handformen utan även attityden hos artikulatorn förändras. Hos förledet i TÄNKA/DJUP ('begåvad') hålles handen upprätt med flatan utåt (fig 2c sid 6) vilket den inte gör hos det enkla tecknet TÄNKA där den är inåtvänd (fig 2a). Handflatan hålles vänd åt vänster hos förledet i RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN ('tupp') (fig 3c sid 9) istället för inåt som hos det enkla tecknet RÖD (fig 3a).

När det gäller aspekten artikulationen finner vi att den reduceras både temporalt och spatialt. Rörelsesträckan förkortas, antalet rörelser minskas, rörelsearten ändras eller rörelsen uteblir helt. Sådana förändringar utmärker även sammansatta tecken i amerikanska teckenspråket. "... movement components (...)

are reduced and weakened (...). Single movement, double contact alternating movement, repeated movement (bounced; twisting) - all shorten in time, reduce in length, weaken in stress (...)." (Klima&Bellugi, 1979, sid 216). I det svenska tecknet HÖRA rör sig pek fingret ut åt sidan från örat. Den rörelsen har helt försvunnit hos förledet i HÖRA/NAMN ('känd') där handen enbart hålls framför örat. Rörelsen hos tecknen SE och BRA försvinner också när tecknen står som förled: SE/BORTA ('försvinna') och BRA/HJÄRTA ('generös').

Artikulatorn hos ett annat enkelt tecken, KAFFE (fig 5a sid 13), utför ett par cirkelrörelser ovanför den andra handen som är artikulationsställe. Hos förledet i KAFFE/SKYLT ('kafé') (fig 5 b-c) finns inga cirkelrörelser kvar utan artikulatorn etablerar enbart kontakt med artikulationsstället. Det här tecknet har också en annan variant av förändring hos artikulationen. Där är förutom cirkelrörelserna även kontakten helt borta (fig 5 d-e sid 14). Förändringar i artikulationen finns även hos bl.a. TECNA/SPRAK ('teckenspråk'), SJUK/HUS ('sjukhus'), LITEN/GRUPP ('minoritet').

I aspekten artikulationsställe sker reduktionen genom att förledets läge närmar sig efterledets. En sådan förändring kan iakttagas hos DÖV/STUM ('döv') (fig 6 a-b sid 14). Artikulationsstället hos det enkla DÖV är örat och hos STUM munnen. I sammansättningen är artikulationsställe snarare kinden, dvs det har närmat sig efterledets läge, munnen. Samma typ av förändring har också skett hos PAPPA/MAMMA ('föräldrar'). Artikulationen hos det enkla tecknet PAPPA utgörs av att pek fingersidan etablerar kontakt först med pannan, sen med hakan. Hos MAMMA är det den flata handen som har kontakt med bröstet och munnen. I sammansättningen PAPPA/MAMMA har artikulationen koncentrerats till nedre delen av ansiktet, alltså närmare efterledets läge.

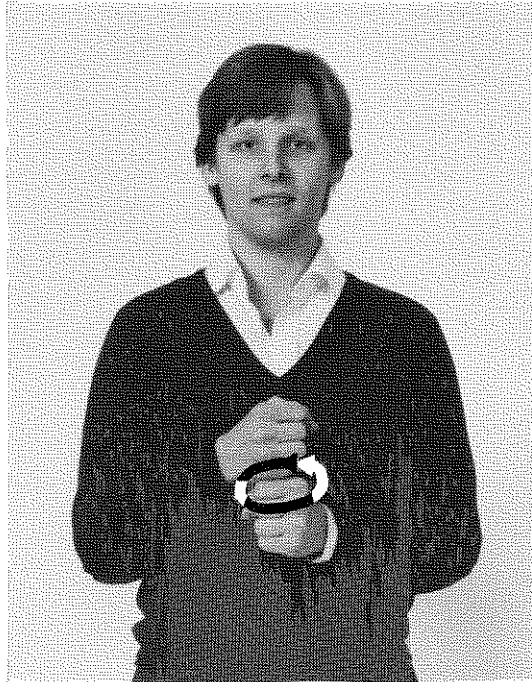

Fig 5a KAFFE

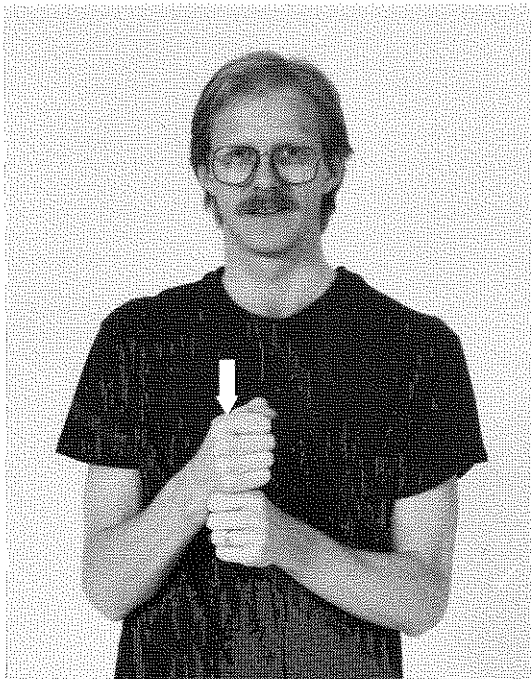

Fig 5b KAFFE/____ ('kafé)

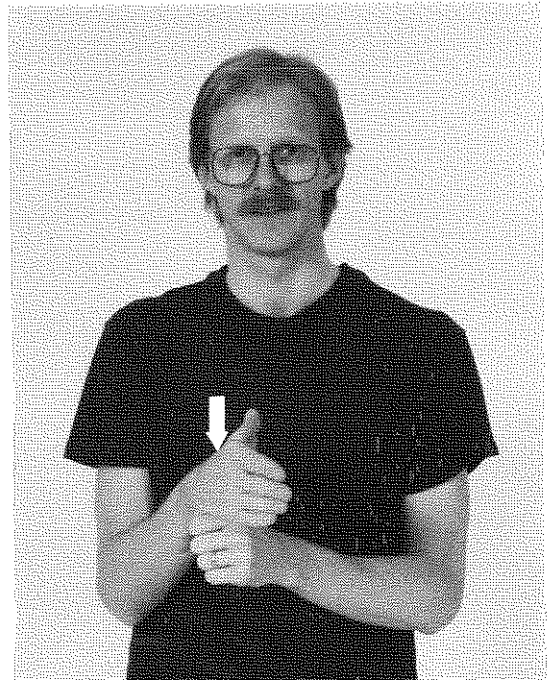

Fig 5c ____ /SKYLT ('kafé)

Fig 5d KAFFE/____ ('kafé')

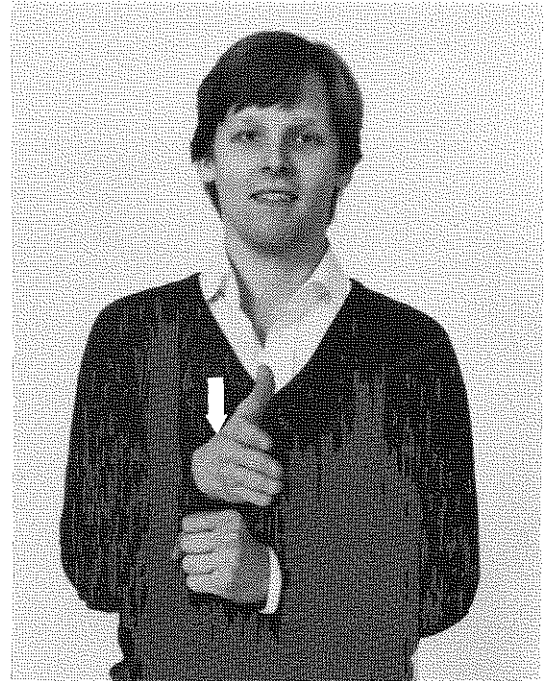

Fig 5e ____/SKYLT ('kafé')

Fig 6a DÖV/____ ('döv')

Fig 6b ____/STUM ('döv')

EFTERLEDET

När det gäller efterledets tecken förekommer inte den markanta reduktion som förekommer i förledet utan det bibehålls i stort sett i sin ursprungliga form. I sammansättningar med enkel artikulator i förledet och med efterled som utnyttjar två händer förekommer dock en typ av koartikulation. Redan under förledets utförande intar efterledets andra hand sitt läge. Detta sker oavsett vilken funktion handen har i efterledet, dvs både när den ingår i en dubbel artikulator och om den är artikulationsställe. När två fristående tecken utförs efter varandra påbörjas vanligen inte andra tecknet förrän första tecknet utförts. Hos t.ex. TÄNK/DJUP ('begåvad') (fig 2c sid 6) förekommer denna koartikulation som alltså inte finns i frasen TÄNK DJUP ('tänka djupt') (fig 2b). Se även efterleden i tecknen DÖV/STUM//FÖRENING ('dövförening') (fig 4 d-e sid 11), TÄND/GUL ('råtta') (fig 8 a-b sid 17) och SE/KNACKA-I-HANDEN ('försöka') (fig 9c sid 20).

När andra handen i efterledet är artikulationsställe förs handen dessutom närmare förledets artikulationsställe. Transportsträckan blir då reducerad: "Transition reduction may be accomplished spatially, by making the two signs of a compound closer together in signing space than they would be in a phrase." (Klima&Bellugi, 1979, sid 218). På grund av den reducerade transportsträckan tycks då efterledet göras något fortare än i motsvarande enkelt tecken. Hos fristående tecken i en fras befinner sig däremot andra handen kvar i sitt normala läge när det andra tecknet utförs. Reduktion av transportsträckan finns hos t.ex. TÄNK/DJUP ('begåvad') (jfr vänster hands läge i fig 2b och 2c på sid 6) och TÄNK/TOM ('glömma bort helt') men inte hos respektive fraser.

YTTERLIGARE KÄNNETECKEN HOS SAMMANSATTA TECKENFORMER

Vissa restriktioner på ^{a)} händernas användning och ^{b)} artikulationsställets placering i höjddled förekommer också vilket ytterligare begränsar sammansatta teckens struktur. När det gäller aspekten artikulator förekommer i översättningslånen både enkel och dubbel artikulator i förledet. Hos de genuina teckensammansättningarna har förledet däremot enkel artikulator (alltså samtliga tecken i tabell 2 sid 26). Det enda hittills observerade undantaget är LOVA/GE ('tillåta') där LOVA har dubbel artikulator (fig 7 a-b sid 17). För efterledets användning av händerna förefaller inga särskilda restriktioner att gälla.

För båda sammansättningstyperna gäller att om de två tecknen i en sammansättning har artikulationsställen på olika höjd tenderar tecknet med det högsta stället att bli förled. Orsaken till förledets högsta höjd är förmodligen att det ger ett mera ekonomiskt teckenutförande. Undantagna är tecken där båda leden utförs på ställen i huvudhöjd, där förledet kan ha ett lägre ställe som i exempelvis RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN ('tupp') (fig 3 c-d sid 9).

Det finns ett intressant exempel på genuin sammansättning som stöder antagandet att sammansatta tecken tenderar att välja tecknet med högsta artikulationsstället till förled, nämligen TAND/GUL ('råtta') (fig 8 a-b sid 17).

I sammansatta tecken där ett av leden betecknar en färg är vanligen färgtecknet förled (se t.ex. sammansättningarna med RÖD och BRUN i tabell 2). Alla färgtecken utom tre utförs med en hand på olika ställen i ansiktshöjd. De andra (GRÖN, GRÅ och GUL) utförs med andra handen som artikulationsställe. Tecknet för 'tand' får man genom att peka på tanden. Med färgtecknet som förled skulle då 'råtta' tecknas *GUL/TAND, men då tecknet TAND har sitt artikulationsställe på högre höjd än tecknet GUL är ordningen omvänd och 'råtta' tecknas TAND/GUL.

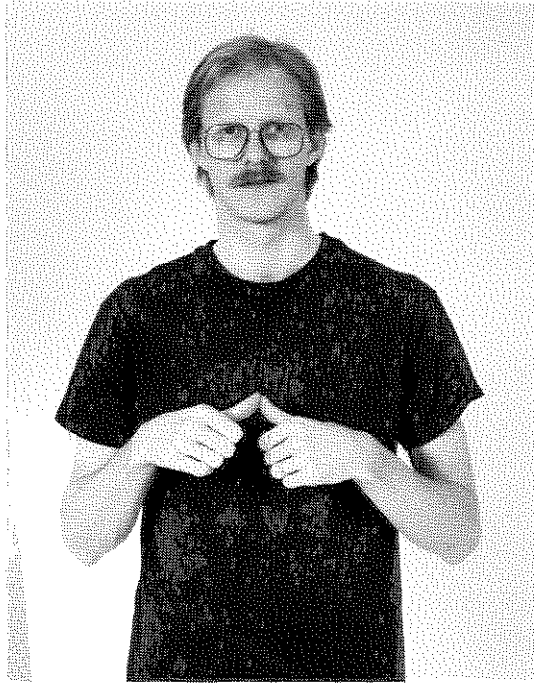

Fig 7a LOVA/____ ('tillåta')

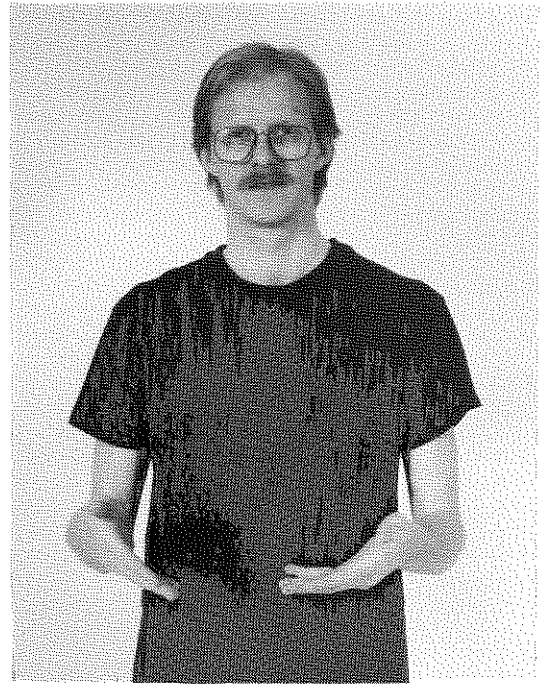

Fig 7b ____/GE ('tillåta')

Fig 8a TAND/____ ('råtta')

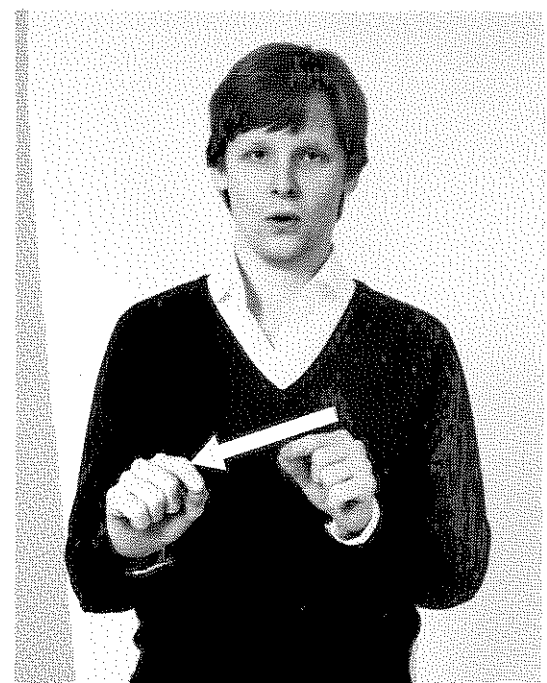

Fig 8b ____/GUL ('råtta')

Samma tendens har iakttagits hos svenskpåverkade sammansättningar, dvs man kastar om ledens inbördes ordning. Tecknet för Bollnäs kan tjäna som exempel. Första delen av Bollnäs tecknas med det formåtergivande tecknet BOLL (dubbel artikulator i neutrala läget). -näs liknar ordet näsa och tecknas med en pekning på näsan. Följer man ordstrukturen tecknas Bollnäs BOLL/NÄSA vilket också förekommer, men eftersom tecknet NÄSA har högre ställe än BOLL (och enkel artikulator) blir ordningen vanligen den omvända varför Bollnäs tecknas NÄSA/BOLL. Inte ens när den tecknande med munnen formar ordet Bollnäs förekommer leden i den svenska ordningen, utan teckensspråkets tendens att låta tecknet med högsta artikulationsstället bli förled slår igenom.

Samma tendens har också observerats vid teckensspråkliga felsägningar som exempelvis när en svensk sammansättning formas med munnen men åtföljs av en omkastad teckensammansättning. Efternamnet Bergman har setts utföras på teckenspråk MAN/BÈRG vilket alltså kan förklaras med att MAN har högsta artikulationsställe, pannan, och BERG utförs med andra handen som ställe. Ett annat exempel är Strängnäs, NÄSA/STRÄNG med näsan respektive armen som artikulationsställen. Sådana felsägningar ger också stöd för att tendensen "högsta-tecknet-först" föredras i sammansättningar.

SAMMANSÄTTNINGENS HISTORISKA UTVECKLING

Om man jämför sammansatta tecken som de beskrivs hos Österberg med samma tecken som de ser ut idag kan man sluta sig till vissa tendenser när det gäller tecknens historiska utveckling. Liknande iakttagelser kan också göras vid jämförelser mellan de former äldre och yngre teckenspråksanvändare har. De äldre har vanligtvis former som mera liknar dem som Österberg anger.

Bland dessa förändringar märks den redan nämnda regressiva assimilationen hos artikulatorn i såväl handformen som attityden vilket framgår av de förut redovisade exemplen: SÄGA/TILLBAKA ('svara'), RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN ('tupp') och DÖV/STUM//FÖRENING ('dövförening'). Samma typ av förändring sker hos tecknet för 'vinter', KALL/KNUTNA-HÄNDER-SLÅR-MOT-VARANDRA. Artikulatorn hos det enkla tecknet KALL har en kloliknande handform. Den hålls framför munnen med handflatan vänd inåt. Men som förled i sammansättningen utförs KALL med knuten hand (framför munnen med handflatan inåt). Efterledets teckenform är som framgår av beskrivningen ovan att de knutna händerna slår mot varandra på handflatssidan.

Ett annat exempel på fullständig assimilation av handformen har vi i tecknet för 'försöka', SE/KNACKA-I-HANDEN. Hos det enkla tecknet SE (fig 9a sid 20) gör V-handen (pek- och långfinger raka, spretade) med handflatan inåt, en rörelse framåt från ansiktet. I sammansättningen har fingrarna blivit böjda och attityden ändrats så att handflatan är riktad åt vänster (fig 9c). Samma handform har artikulatorn i efterledet, KNACKA-I-HANDEN (fig 9b), där den böjda V-handen knacker i den flata handen som är artikulationsställe.

Hos samma tecken, 'försöka', har utvecklingen gått vidare hos efterledet. Det är en utveckling som leder till symmetri i den mening att båda händers handform blir lika. Frishberg (1975) konstaterar i en artikel om tecknens historiska utveckling i det amerikanska teckensrådet att "if both hands are acting in unison, and more particularly if one hand acts on the other, the hands will assume the same configuration" (sid 700), dvs artikulationsstället, den andra handen, får samma handform som artikulatorn. Hos tecknet för 'försöka' har artikulationsställets handform, flat hand med handflatan upp, förändrats till knuten hand med flatan inåt (fig 9d sid 20). Detta är ett exempel på partiell assimilation eftersom den flata handen blivit knuten, dvs närmat sig formen hos artikulatorns böjda V-hand, där alla fingrar utom

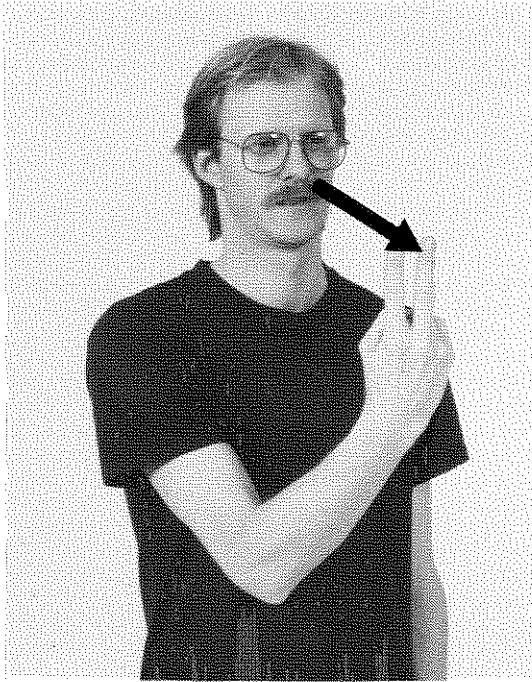

Fig 9a SE

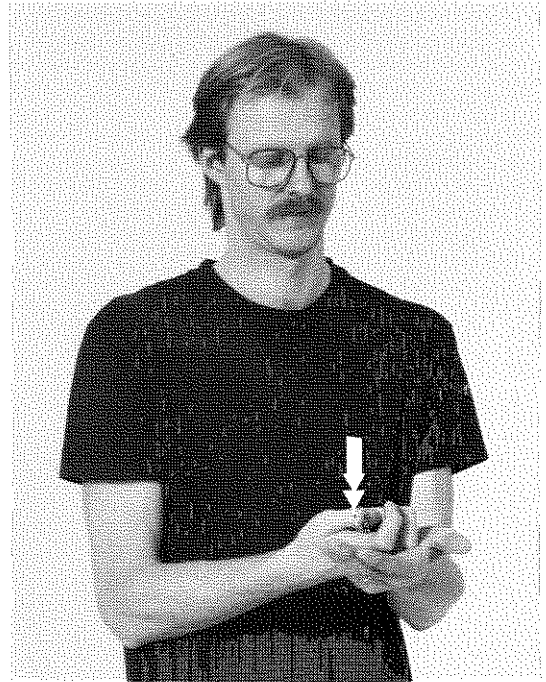

Fig 9b KNACKA-I-HANDEN

Fig 9c SE/____ ('försöka')

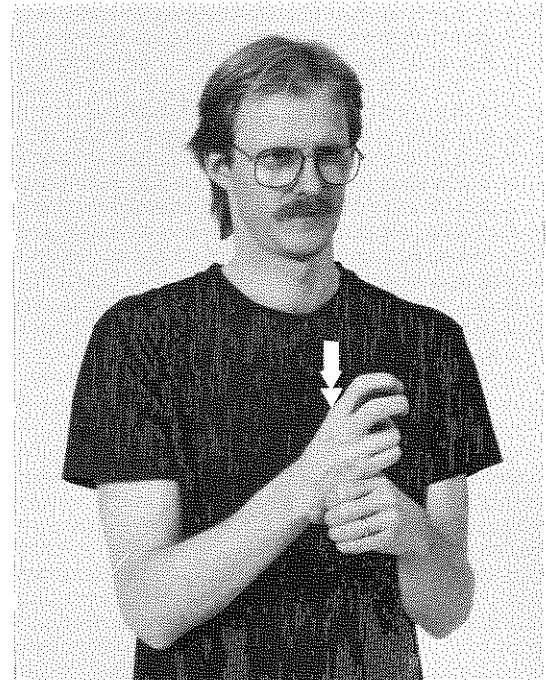

Fig 9d ____/KNACKA-I-HANDEN
('försöka')

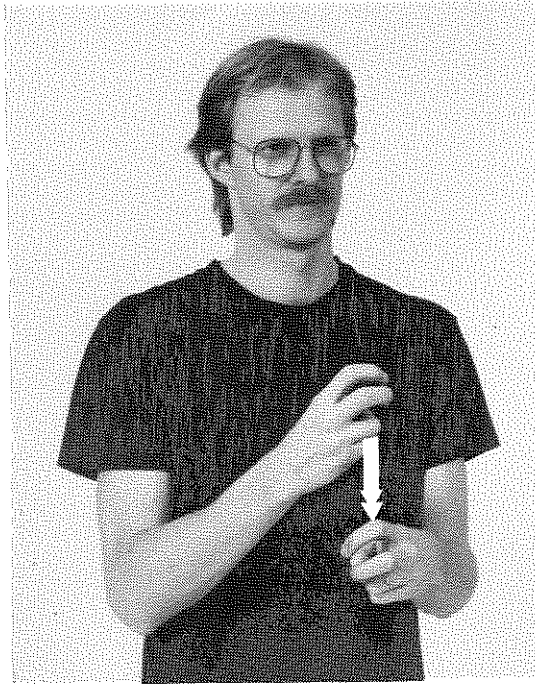

Fig 9e FÖRSÖKA

pek- och långfingret är knutna.

Fullständig assimilation, dvs att den knutna handen fått samma böjda V-form som artikulatorn, har också iakttagits (hos elever vid dövskolan i Lund). I den varianten är förledet helt borta och FÖRSÖKA är där ett enkelt, icke-sammansatt tecken (fig 9e ovan).

Liknande förändring i riktning mot symmetri har iakttagits hos TÄNK/DJUP ('begåvad'). Artikulationsstället hos efterledet är i vanliga fall en flat hand precis som hos det enkla DJUP (fig 2b sid 6). Hos vissa teckenanvändare har emellertid ställets handform kommit att likna artikulatorns, dvs knuten hand med rakt pekfinger.

Samma tendens som hos FÖRSÖKA kan iakttagas hos 'vinter' och 'station', nämligen att förledet har försvunnit hos yngre tec-

kenanvändare och blivit enkla tecken. "The tendency for signs to become single unit, i.e. not remain compounds, is very strong". (Frishberg, 1975, sid 710).

Ett problem vid studiet av sammansättnings historiska utveckling bör slutligen nämnas. Det finns en grupp tecken som förefaller vara sammansättningar men som vi inte har kunnat rekonstruera (inte ens genom att konsultera Österberg, 1916). Dessa tecken liknar till formen RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN ('tupp') genom att ^{a)} de har dubbel kontakt i artikulationen och ^{b)} att dessa två kontakter anlägges på skilda delar av ansiktet. Sådana tecken betraktades som sammansättningar därför att enkla tecken normalt bara har ett artikulationsställe, inte två. Ett sådant tecken RÖD/_____*) ('fackförening') (fig 10 a-b sid 23) har samma artikulation och artikulationsställe som RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN men har en annan handform: tummen och pekfingeret krökta på en i övrigt knuten hand. Det är rimligt att antaga att förledet kommer från RÖD men upphovet till andra delen är inte känt för oss.

Ytterligare ett exempel vars ursprung är oklart är PAPPA (fig 11 a-b sid 23) där pekfingeret har kontakt först på pannan och sen på hakan. Den nedåtgående rörelsen mellan de två kontakterna uppfattas dock snarare som en övergångsrörelse mellan två led i en sammansättning än som ett element i artikulationen hos ett enkelt tecken. Formen hos både förledet och efterledet har förändrats så mycket att de tecken som ursprungligen bildade sammansättningen inte längre går att identifiera.

*) Jag har inte lyckats få fram något bra namn på efterledet - vilket belyser just det problem som diskuteras här!

Fig 10a RÖD/
('fackförening')

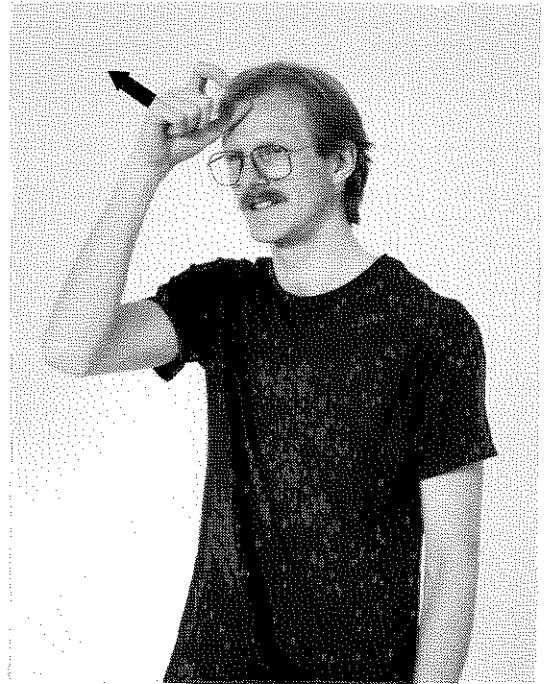

Fig 10b /
('fackförening')

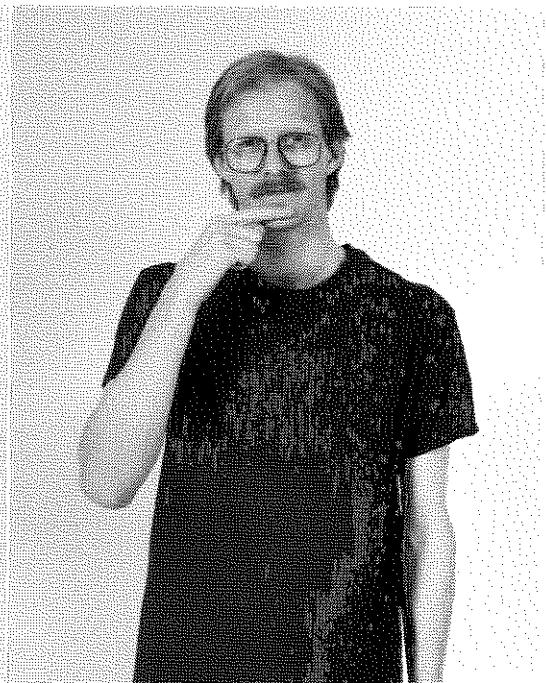

Fig 11 a-b

PAPPA

TABELL 1

Svenskpåverkade teckensammansättningar

BLA/BÄR	blåbär
BLÄCK/PENNA	bläckpenna
BONDE/GÅRD	bondgård
DÖV/STUM	döv (person)
DÖV/STUM//FÖRENING	dövförening
DÖV/LÄRARE	dövlärare
DÖV/SKOLA	dövskola
ELEV/HEM	elevhem
FICKA/PENGAR	fickpengar
HÖRA/TILL	tillhöra
IDROTT/FÖRENING	idrottsförening
JUL/FEST	julfest
KLASS/VAKT	klassvakt
KONFIRMATION/TRÄFFA	konfirmationsträff
LEKA/SAND	Leksand
NÄSA/BOLL	Bollnäs
RESA/VÄSKA	resväska
SJUK/HUS	sjukhus
SKOLA/RESA	skolresa
SOVA/RUM	sovrum
SPORTA/LOV	sportlov
TECKNA/SPRAK	teckenspråk
TRÄ/SLÖJD	träslöjd
VAKTA/MÄSTARE	vaktmästare
YRKE/SKOLA	yrkesskola

TABELL 2

Genuina teckensammansättningar

BO/TILLSAMMANS	sambo
BRA/APPLADERA	nyttig
BRA/HJÄRTA	generös
BRUN/HAND-NER-FRAMFÖR-ANSIKTET ¹	Afrika
GUL/KNYTNÄVSKLOTFORM	apelsin
HÖRA/NAMN	känd
KAFFE/SKYLT	kafé
KALL/KNUTNA-HÄNDER-SLAR-MOT-VARANDRA ¹	vinter
LITEN/GRUPP	minoritet
LOVA/GE	tillåta
PAPPA/MAMMA	föräldrar
RÖD/BAND-PÅ-MÖSSAN	station
RÖD/KAM-PÅ-HJÄSSAN	tupp
RÖD/RINNER-PÅ-ARMEN	blod
SE/BORTA	försvinna
SE/KNACKA-I-HANDEN ¹	försöka
SE/LANA	imitera
SE/TA-FAST	ertappa
SE/TRÖTT	trött på
SE/VÄGRA	avsky
SJUK/STARK	frisk
SKRIVA/KVAR-PÅ-PAPPERET ¹	anteckna
SKRIVA/SKICKA	sända skriftligt
SNALL/STRYKA-UT ¹	förlåt meddelande
SÄGA/EMOT	protest
SÄGA/TILLBAKA	svara

¹) Som framgår av beskrivningen av tecknen i tabellen med genuina sammansättningar går det inte alltid att fastställa exakt vilka tecken som ingår i sammansättningen. Det innebär alltså att de leden i sammansättningarna inte finns i den formen som enkla tecken idag, kanske har de helt försvunnit. I de fallen har de här skrivits genom att formen hos tecknet anges: BRUN/HAND-NER-FRAMFÖR-ANSIKTET, KALL/KNUTNA-HÄNDER-SLAR-MOT-VARANDRA, SE/KNACKA-I-HANDEN.

TABELL 2 forts.

TAND/GUL	råtta
TYST/STILLA	lugn
TÄNKA/BREDVID	godkänna
TÄNKA/LEVA	livlig
TÄNKA/TOM	glömma bort helt
TÄNKA/TRÖTT	disträ; själsligen
ÄTA/PICKA	höna frånvarande

LITTERATURFÖRTECKNING

- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning, nr 28. Liber Läromedel/Utbildningsförlaget, Stockholm.
(Engelsk översättning: Signed Swedish, 1979)
- Frishberg, N. (1975): Arbitrariness and Iconicity: Historical Change in American Sign Language. Language 51: 696-719.
- Klima, E & Bellugi, U. (1979): The Signs of Language. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Österberg, O. (1916): Teckenspråket. Alfred Perssons förlag, Uppsala.
- Österberg, O: Handskrift, okat Oskar Österberg 1957/33, Universitetsbiblioteket, Uppsala.

I serien
FORSKNING OM TECKENSPRÅK (FOT)
 har hittills följande nummer utkommit:

*I	1976	Ahlgren, I:	Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade."	32 s.
*II	1978	Bergman, B: Ulfsparre, S: Ahlgren, I:	The first national symposium on signlanguage research and teaching. Teaching sign language to hearing parents of deaf children. Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.	15 s.
*III	1979	Bergman, B:	Dövas teckenspråk - en inledning.	43 s.
*IV	1978	Bergman, B:	Current developments in sign language research in Sweden.	7 s.
*V	1979	Ahlgren, I:	Om språkutveckling hos hörande och döva.	12 s.
VI	1980	Ahlgren, I	Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade": Arbetsätt och erfarenheter. Döva barn och vuxna döva.	28 s.
VII	1980	Ahlgren, I:	Döva barns teckenspråk	26 s.
VIII	1982	Wallin, L:	Sammansatta tecken i svenska teckenspråket	27 s.
IX	1982	Ozolins, B:	Lördagsskolan 1977-1978	20 s.
X	1982	Bergman, B:	Teckenspråkstranskription.	43 s.
*XI	1982	Bergman, B:	Sign Typology. Verbs and Adjectives: Some Morphology Processes in Swedish Sign Language. On Localisation in the Swedish Sign Language. Några satstyper i det svenska teckenspråket.	21 s. 13 s. 13 s. 17 s.
XI:2	1982	Bergman, B:	Några satstyper i det svenska teckenspråket.	17 s.
XII	1982	Svartholm, K:	Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick.	70 s.
XIII	1984	Ahlgren, I:	Döva barn och skriven svenska	43 s.
*XIV	1984	Bergman, B:	En jämförelse mellan dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk.	14 s.
		Bergman, B & Wallin, L:	Satsstruktur i det svenska teckenspråket.	11 s.
		Bergman, B:	Verb och adjektiv: Några morfologiska processer i svenska teckenspråket.	12 s.
		Ahlgren, I:	Persondeixis i svenska och i teckenspråk.	11 s.

XV	1987	Thurén L:	Döva i Sverige – en delkultur?	22 s.
XVI	1989	Hedberg, T:	Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning.	63 s.
XVII	1992	Bergman, B:	Teckenspråket – Ett svenskt minoritetsspråk	13 s.
XVIII	1994	Mesch, J:	Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie.	26 s.
XIX	1995	Bergman, B:	Manuell och ickemanuell negation i svenska teckenspråket	19 s.
XX	1996	Ahlgren, I:	Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling.	18 s.
XXI	1998	Ahlström, M & Svartholm, K:	Barndomshörselskadades erfarenheter och upplevelser av tvåspråkighet. En pilotstudie	42 s.

VIDEOGRAM

I	1981	Bergman, B & Wikström L-Å:	Svenska handalfabetet och bokstaverade tecken (Svartvitt, utan ljud) Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad Tryckt supplement till Videogram I med innehållsbeskrivning.	49 m. 15 s.
II	1985	Wallin, L:	Icke-manuell anaforisk referens i svenska teckenspråket. (Färg, med tolkning till svenskt <u>eller</u> engelskt tal) Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad Tryckt supplement till Videogram II med innehållsbeskrivning. Printed supplement for the video 'Non-manual anaphoric reference in Swedish Sign Language'.	126 m. 11 s. 12 pp.

Nya häften i FOT-serien aviseras i de nordiska dövtidningarna.

Beställningar sänds till:

Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik, 106 91 Stockholm.

(Tel. 08 - 16 23 47; texttelefon 08 - 15 81 13, e-post: exp@ling.su.se)

Faktureringsavgift, porto samt ev. moms tillkommer.

Häften får kopieras under förutsättning att också omslagssidan kopieras.

* Numret är slut.

ÖVRIGT

Ahlgren, I & Bergman, B (eds):	Papers from the first international symposium on sign language research. Leksand: SDR, 1980.	299 pp.
Ahlgren, I & Björneheim, B: Ahlgren, I:	Tvåspråkighet och dövlarutbildning. Lingvistik och språkundervisning. Särtryck ur Nordisk tidskrift för dövundervisningen, nr 1, 1981.	17 s.
Bergman, B:	Studies in Swedish Sign Language (Sammanfattning av FOT nr III, X och XI) 1982.	30 s.
Brennan, M:	Word Formation in British Sign Language. Stockholm University	205 pp.
Wallin, L:	Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994	161 s.
Wallin, L:	Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, English summary of Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994.	22 pp
Wallin, L:	Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, English edition of the full dissertation. Institute of Linguistics, Stockholm University, 1996	165 pp
Mesch, J:	Teckenspråk i taktill form - turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1998	235 s.